

СТАНІСЛАВ ГЕННАДІЙОВИЧ ПЕВКО,

доктор філософії за спеціальністю 081 «Право», доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін;

 <https://orcid.org/0000-0002-1488-9715>,

e-mail: stanislav.advocate@gmail.com

ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАВОСВІДОМОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено питання онтології факторів, що зумовлюють виникнення та розвиток девіантної поведінки. Враховуючи різноманітність поняття девіантності, всебічно досліджено це соціальне явище. За результатами дослідження створено онтологію цього явища. Девіантна поведінка являє собою вид суспільної поведінки всупереч встановленим правилам, що існують у суспільстві. Вона є неприйнятною для суспільства, держави, порушує їхні інтереси, норми моралі, етики, права тощо. Розглянуто девіантність поведінки саме в контексті протиправності діяння, тобто в контексті порушення правових норм, які існують у суспільстві та державі. Іншою складовою досліджуваного питання є правосвідомість, яка відіграє важливу роль, бо вона є фактором утримання від протиправності діяння. Проаналізовано погляди науковців, зроблено висновок щодо дефініції поняття «правосвідомість». Правосвідомість – одна з форм суспільної свідомості, яка полягає у здатності особи розуміти наявність правових норм, необхідність їх дотримання та втілення в життя. Залежно від рівня правосвідомості визначається потенційна можливість особи до вчинення протиправної поведінки. Отже, необхідно підтримувати належний рівень правосвідомості в суспільстві з метою зниження кількості випадків протиправної поведінки. Тут постає питання визначення факторів, що впливають на виникнення девіантної поведінки. Враховуючи те, що людина є соціальною істотою, яка взаємодіє з іншими людьми, одним із факторів впливу на неї є соціальне середовище, в якому вона перебуває (сім'я, друзі, колеги тощо). Крім цього, на свідомість людини впливає інформаційне поле, тобто медіа. Отже, суспільство та інформаційна політика держави є одними з головних факторів впливу на людину. Поведінка людини формується залежно від інформації, яка впливає на неї, а така інформація формується на підставі ефективності дотримання законодавства органами влади та їхнього авторитету в суспільстві.

Ключові слова: *девіантна поведінка, правосвідомість, протиправна поведінка, суспільство, держава.*

Оглядова стаття

ВСТУП. У статті досліджено проблематику поведінки, яка суперечить загально визнаним та встановленим у суспільстві правилам. Під цим явищем розуміють девіантну поведінку, тобто відхилення як від правових норм, так і від інших суспільних правил. Дослідження причин, які сприяють виникненню протиправної поведінки, є доволі актуальним протягом всього часу існування суспільства, бо саме відповідні причини зумовлюють розлад у суспільстві через виникнення фактів девіантної поведінки. У статті всебічно вивчається питання складових предмета дослідження та визначаються джерела впливу оточення та якостей особистості на людину, її свідомість, поведінку тощо, які зумовлюють виникнення протиправної поведінки.

Здійснено огляд питання дефініції поняття «девіантна поведінка» як основного явища, існування якого в суспільстві спричиняє нега-

тивні наслідки, що є передумовою виникнення наукової проблематики. Дослідивши погляди науковців, окреслено єдине визначення поняття «девіантна поведінка». Девіантна поведінка – це поведінка особи, що суперечить загально визнаним у суспільстві правилам, незалежно від того, чи вони регламентовані або гарантовані державою, інтересам суспільства, а в певних випадках інтересам держави. Визначивши онтологію основного питання, здійснено огляд правосвідомості як явища, що слугує засобом стримування від порушень правових приписів. Правосвідомість є формою суспільної свідомості з-поміж інших її видів. Саме правосвідомість надає можливість відобразити рівень усвідомлення суспільством та його окремими членами наявності правових приписів, необхідності їх дотримання та безпосереднього розуміння правильності (під цієї категорією розуміємо реалізацію правових

норм відповідно до тієї сутності та мети, яку в них вклав законодавець) їх втілення в життя. Тому саме від рівня правосвідомості залежить рівень злочинності в державі. Звісно, належний рівень правосвідомості не може повністю забезпечити відсутність девіантної поведінки. Однак розуміння цінності права в суспільстві та реальність невідворотного настання правових наслідків для всіх без винятку в разі протиправної поведінки є вагомими факторами, що утримують від порушення правових приписів. Суспільство є динамічним у контексті розвитку різних сфер суспільного життя, тому і сфери впливу на зниження рівня девіантної поведінки змінюються. Так, спочатку через пандемію, а потім через воєнні дії зчимала кількість людей почала працювати віддалено, обмежуючи таким чином контакт одне з одним. Як наслідок, найчастіше відбувалася безпосередня комунікація із членами сім'ї, друзями та значно менше з колегами. Або поява такого виду протиправної поведінки, як шахрайство в інтернеті. Так, шахрайство як вид протиправної поведінки існує давно, але такий спосіб його реалізації є доволі новим, що значно ускладнює викриття цих фактів. Це є лише деякими прикладами розвитку суспільних відносин та виникнення можливих проявів девіантної поведінки, форми якої також змінюються. Тож постає питання, що зумовлює виникнення цього виду поведінки в об'єктивному контексті, тобто не розглядаючи конкретні мотиви окремих членів суспільства, груп осіб, бо вони є багатограними та доволі різноманітними. Необхідно дослідити питання глобальних важелів впливу на кожного індивіда в суспільстві, бо наслідком цього є вплив на все людство. З огляду на це, комплексно вивчивши складові теми дослідження, а саме питання девіантної поведінки, правосвідомості, надавши їм загальні визначення та встановивши зв'язок між ними для усвідомлення їхньої сутності, можна дійти обґрунтованих висновків, що сприяють розкриттю наукової теми. Крім того, було досліджено фактори впливу на правосвідомість, які потенційно зумовлюють виникнення антисоціальної, протиправної, тобто девіантної, поведінки, а також питання універсальності форм прояву впливу на правосвідомість, наслідком чого є зниження її рівня та виникнення девіантної поведінки, яка притаманна будь-якому суспільству незалежно від факторів впливу.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою цієї статті є визначення причин, що зумовлюють девіантну поведінку, враховуючи існування певного рівня правосвідомості. Для

досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*: визначити сутність правосвідомості як основного елементу дослідження в аспекті девіантної поведінки; створити онтологію девіантної поведінки та визначити її особливості; з'ясувати причини, що зумовлюють девіантну поведінку.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. У дослідженні були застосовані відповідні методи наукового пізнання, за допомогою яких всебічно розглянуто проблему, зібрано та проаналізовано необхідну інформацію, що стала підґрунтям для аналітичного висновку.

Метод спостереження як підвид діалектичного методу, що характеризується метою та засобами пізнання об'єкта дослідження, було використано для встановлення існування та змісту кожного соціально-юридичного явища, що становлять суть досліджуваного питання. Опрацювавши погляди науковців, учених, мислителів, окреслено основні погляди та резолюції, що стосуються квінтесенції таких базових понять дослідження, як-от: «девіантна поведінка», «види девіантної поведінки», «правосвідомість», «роль правосвідомості в суспільстві», які через їхній взаємозв'язок створюють і відображають наукову проблематику дослідження.

За допомогою методів наукового аналізу й абстрагування було всебічно розглянуто змістовну складову основних понять. Використавши метод абстрагування, вдалося виокремити лише ті необхідні елементи та відображені в них особливості дефініцій, що мають безпосереднє значення для нашого дослідження, тобто було встановлено основні термінологічні характеристики досліджуваного питання.

Системно-структурний метод став у пригоді при визначенні зв'язків взаємовпливу та взаємопов'язаного характеру існування девіантної поведінки та правосвідомості. Девіантна поведінка є суспільним феноменом, який передбачає певні дії, спрямовані на недотримання та порушення правил поведінки, визнаних суспільством (легітимізованих) чи державою (легалізованих). Вчинення таких дії спричиняє негативні фактичні та правові наслідки для суспільства й держави. Тому факт протиправної поведінки відображає відповідний рівень правосвідомості в державі. Досліджуючи проблему чинників, які впливають на виникнення девіантної поведінки, аналізуються фактори впливу на свідомість суспільства, що знижують чи збільшують рівень його правосвідомості. Отже, девіантна поведінка та правосвідомість є взаємопов'язаними явищами, рівень яких залежить одне від одного та проявляється

одне в одному через усвідомлення правових норм.

Метод моделювання було застосовано при формулюванні основних висновків, які стали підґрунтям наукових пропозицій щодо досліджуваної проблеми. За допомогою його використання були окреслені ключові ідеї, положення, погляди щодо факторів впливу на правосвідомість, які зумовлюють зниження її рівня та виникнення девіантної поведінки. Крім того, було комплексно визначено проблематику виникнення девіантної поведінки через фактори впливу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Питання рівня та ролі правосвідомості в суспільстві є нагальним протягом всього часу існування людства. Держава існує задля організації окремих індивідів, які в сукупності становлять суспільство певної території. Створення відповідних владних органів, які існують та діють завдяки суспільству від імені держави, виконують покладені на них функції, характеризує їхню мету існування – організація та впорядкування суспільних відносин і окремих індивідів. Для цього формулюються правові норми, що відображають ті загальнообов'язкові, формально виражені правила поведінки, які є легітимізованими та легалізованими в суспільстві. На основі цих норм вибудовується модель взаємодії між членами суспільства та надаються певні основоположні міри можливої, обов'язкової поведінки, що охороняються та гарантуються державою за допомогою застосування владного примусу. Проте часом виникають випадки недотримання встановлених правил поведінки, що суперечить загальновизнаним людським цінностям, інтересам, переконанням, тобто є забороненим у суспільстві. Існують ті загальнолюдські інтереси, що регламентовані державою (втілені в нормативно-правових та підзаконних нормативно-правових актах), і ті, що лише існують у суспільстві та не є забезпеченими органами влади (норми моралі, суспільної етики). Однак порушення і легітимізованих, і легалізованих правил поведінки можна віднести до девіантної поведінки, тому необхідно розглянути суть цього питання.

Девіантна поведінка є предметом досліджень багатьох науковців. Це поняття має широку палітру значень, дефініцій і диференційних особливостей. Вивчаючи всю сукупність наукових досліджень, можна виокремити такі визначення.

Девіантна поведінка (лат. *deviatio* – відхилення) – це дії особи (девіанта), що порушують офіційно визначені в суспільстві чи не-

офіційні у відповідній соціальній групі моральні та правові норми, які призводять до покарання особи, ізоляції, виправлення або лікування (Степанов, 2006).

Цікавою є думка, що порушення соціальних норм (правових, норм моралі, релігії, звичаїв, традицій, етики, естетики тощо) має не лише негативний суспільний ефект, а й позитивний. Позитивна дія порушення соціальних норм спричиняє їх удосконалення та розвиток, які губляться протягом певного періоду часу. Виявляючи порушення чинних норм, владні особи їх удосконалюють, запроваджуючи, наприклад, більший строк або зміну міри покарання на більш жорстку, задля створення значного, насамперед психологічного, ефекту на суспільство або скасовують їх взагалі через відсутність актуальності в регулюванні суспільних відносин. Така думка не є безумовною: позитивний ефект на правотворення через девіантну поведінку, що розкриває проблемні місця у праві, навпаки, має негативний вплив на індивідів, суспільство та суспільні відносини. Девіантна поведінка, яка є відхиленням від певних встановлених шаблонів поведінки в суспільстві (як правових, так і моральних), спричиняє негативні наслідки для особи, щодо якої вона вчиняється. Якщо це приватні особи (фізичні чи юридичні), то завдається безпосередня шкода їхнім охоронюваним законом та забезпеченим державою правам, свободам чи законним інтересам. Якщо йдеться про органи влади, то наслідком девіантної поведінки є зниження їхнього авторитету в суспільстві внаслідок неефективної діяльності, яка саме і призводить до виникнення девіантної поведінки в суспільстві. Отже, вдосконалення соціальних норм унаслідок їхньої неефективності в аспекті порушення правил поведінки не є правильним шляхом для онтології.

У ракурсі особистісного характеру відхилення в соціумі проявляються як поведінка особи, що не відповідає вимогам певних нормативних догм або відрізняється від них. Така поведінка є наслідком деформаційного процесу соціалізації, спрощення ієрархічних мотивів та зміни першочерговості одного з них, унаслідок чого вони набувають для індивіда особливого значення. Доволі часто в наукових працях американських та англійських дослідників щодо особи, яка порушує правила та норми поведінки, застосовують поняття «delinquent», яке в перекладі з англійської означає винний, правопорушник, злочинець, та поняття «delinquency» – проступок, правопорушення, злочин, тобто певні відхилення в поведінці. Однак щодо відхилень, які не мають значно

вираженого антисоціального характеру, застосовують поняття «deviant» – девіація, тобто девіантність є відхиленням від норми, що не має рівня протиправності (Glueck S., Glueck E., 1956; Hill, 1980; Ківенко, Лановенко, Мельник, 2002). Однак багато вчених вважають, що поняття «девіантна поведінка» поєднує будь-які антисоціальні, протиправні дії, незалежно від їх прояву та ступеня суспільної небезпеки чи шкоди.

Натомість з-поміж факторів, що впливають на вчинення девіантної поведінки, слід виокремити такі: нездатність регулювати та контролювати свою поведінку; порушення емоційної та пізнавальної сфери; соціальна дезадаптація особи (Папуча, 2001). Тобто при вчиненні дій, які суперечать загально визнаним правилам поведінки, легітимізованим і легалізованим державою, особа потенційно перебуває під дією відповідного емоційно-психологічного фактора, що безпосередньо впливає на її дії. При цьому особа може мати відповідний рівень правосвідомості: середній, тобто дотримується правових норм, але не усвідомлює їхню цінність, чи високий – дотримується правових норм та розуміє безспірну цінність права в суспільстві. Однак, перебуваючи під впливом миттєвого емоційно-психологічного стану, вчиняє дії всупереч своїм переконанням. Цікавим є факт, що коли людина у віці 3–4 років уже здатна організувати свою поведінку через усвідомлене керування нею, з'являються перші незначні прояви девіантної поведінки. Причиною цього може бути нерозуміння необхідності дотримання певних правил поведінки або усвідомлені дії всупереч правилам поведінки. Звісно, не можна брати це до уваги, оскільки мінімальний вік настання кримінальної (14 років за вчинення певних видів кримінально-караних діянь) або адміністративної відповідальності (починаючи з 16 років за вчинення певних видів адміністративних правопорушень), який встановлений законодавцем, пов'язаний із фізіологічними властивостями особи, а саме її світосприйняттям. Цікавим аспектом диференціації девіантної поведінки є гендерний фактор, відповідно до якого стверджується, що чоловіки більш схильні до порушення визнаних правил поведінки, ніж жінки, через їхню емоційну схильність до вчинення більш вольових дій. На думку дослідників, однією з причин, що створює різницю у формах прояву девіантної поведінки особи, є гендерна диференціація як жорстка регламентація поведінки особи відповідно до її статі. Гендерна соціалізація осіб чоловічої статі сприяє динаміці агресивності, впертості, жвавості,

суперечливості, а осіб жіночої статі – покірності, пасивності, підкорення. Отже, менша кількість жінок із проявами девіантної поведінки зумовлена впливом суспільства, яке менш толерантно ставиться до девіантної поведінки жінок, ніж чоловіків. Факти девіантної поведінки жінок найчастіше привертають значну увагу педагогів, у результаті чого агресія відповідних осіб жіночої статі стає непрямую та набуває вербального характеру (Говорун, Кікінеджи, 2004). Цей критерій розмежування кількості випадків девіантної поведінки не можна брати за зразковий, проте він має сенс. Можна погодитись із тим, що такі психологічно-емоційні характеристики осіб чоловічої статі, як агресія, імпульсивність, жорстокість, котрі менш притаманні особам жіночої статі, можуть сприяти більшій кількості проявів поведінки з ознаками відхилень від установлених загальнообов'язкових шаблонів, визнаних у суспільстві, а також санкціонованих та гарантованих державою.

Окрім того, можна навести ще одну не менш цікаву класифікацію видів девіантної поведінки. Девіантна поведінка має різні форми, зокрема проституція, суїцидальна поведінка, сексуальні збочення, правопорушення, бродяжництво, підпали, психічні розлади (неврози, психози), різноманітні види залежності. Сьогодні доволі поширеним видом девіантної поведінки є адикція – неконтрольована, нав'язлива потреба людини в певній діяльності та реалізації конкретного бажання. Зокрема, поняття «адиктивна поведінка» в сучасній науці використовують для позначення певних фактів поведінки щодо адиктивних речовин, всього спектру поведінкових феноменів, що спрямовані на використання певного агента, який здатен викликати залежність (Гупаловська, 2012). З огляду на таку класифікацію девіантною поведінкою є всі види прояву відхилень у поведінці осіб від установлених правил, прийнятих у суспільстві та ратифікованих і гарантованих державою. Можна зауважити, що критерії девіантної поведінки є мінливими. Зміни тенденцій у поглядах суспільства та держави на види поведінкових відхилень супроводжуються внесенням змін до нормативних правил поведінки, які мають більш стабільний характер, але все одно змінюються з розвитком суспільства. Таким чином, певні критерії девіантності поведінки особи змінюються пропорційно.

Проте існують інші погляди щодо диференціації девіантної поведінки. Деякі вчені вважають, що можна розподілити девіантну поведінку на поведінку, яка відхиляється від

норм психічного стану здоров'я особи та зумовлена відкритою чи прихованою психопатологією, та поведінку, що порушує соціальні, культурні та правові норми й виражається у формі суспільно-шкідливих діянь або злочинів (Сафін, Байда, 2021). Отже, ця класифікація ще раз підтверджує тезу про те, що будь-яку поведінку, яка проявляється у відхиленні від установлених норм чи то психічного здоров'я, чи то культурних, правових, вважають девіантною. Крім того, причиною виникнення девіантної поведінки завжди є зміни в емоційно-психологічному стані особи, які зумовлюють вчинення дій, що містять ознаки порушення загальноновизнаних та обов'язкових правил життя. З огляду на це єдиним фактором стримування виступає психологічно-вольова переконаність у необхідності дотримання правових норм, що є правосвідомістю. Тому слід сформулювати онтологію поняття «правосвідомість» як однієї зі складових досліджуваної проблематики.

Існують багато досліджень, що стосуються питання сутності правосвідомості в суспільному та державному житті. Дійсно, питання правосвідомості має суттєве значення, по-перше, для держави, бо при належному рівні правосвідомості громадян кількісний показник правопорушень буде знижуватись, і як наслідок, ефективність діяльності держави у сфері забезпечення дотримання прав та свобод громадян, а також суспільної безпеки буде зростати. По-друге, члени суспільства, де наявний належний рівень правосвідомості, будуть почувати себе більш упевнено у відносинах між собою та державою, діючи в межах права, що також є причиною зниження кількості порушень правових приписів. Тому правосвідомість можна визначити, як вид суспільної свідомості осіб, групи осіб, всього суспільства, що являє собою сукупність ідей, переконань, поглядів, теорій щодо наявного та бажаного права.

Крім того, звернемо увагу на доктринальне тлумачення сутності правосвідомості. Засобом розвитку людства в історичному ракурсі є свідомість, притаманна тільки людині. Людська свідомість відрізняється активністю, спрямована на певний об'єкт, здатна до самостійного спостереження та відображення, змін у ступені ясності тощо (Степанов, 2006). Інакше кажучи, свідомість – це здатність людини розуміти навколишній світ та процеси, які в ньому відбуваються. Саме несвідоме постає як фундамент, на якому будуються ментальні цінності та нормативні структури – прафеномени та архетипи (Бачинін, 2000), засновується відповідний вид поведінки, яку особа част-

ково не усвідомлює, бо вона стає звичкою через наявність переконання в її правильності. Отже, постає питання особливого виду свідомості, який виникає під впливом дії та панування в суспільстві як регуляторі відносин між ним та органами влади правових норм, які виступають тими духовними, суспільними складовими формування несвідомого та особливого виду свідомості – правосвідомості.

Правосвідомість – це кількість оціночних поглядів і догм, які встановлюють ставлення суб'єктів суспільних відносин до права та чинного законодавства, а також форми його застосування; правових звичаїв, аксіологічних орієнтацій, що регулюють поведінку осіб у ситуаціях, які мають юридичне значення (Калиновський, 2009). За допомогою формування правосвідомості у членів суспільства виникає бачення права, його місця в суспільстві та державі, а також розуміння сутності його функціонування. Основна ознака правосвідомості – це можливість особи розуміти аксіологію правової природи, прав та свобод людини, а також оцінювати чинне право з точки зору його відповідності загальним людським цінностям, що регламентовані в міжнародно-правових актах, які стосуються прав людини (Скакун, 2001). Будь-якому явищу, яке має вплив на суспільство, притаманні відповідні функції, що відображають сутність його дії. Так само і правосвідомість має властиві їй функції. Серед них можна виокремити такі: пізнавальна, яка спрямована на гносеологію правової дійсності та виникнення правових знань; оціночна, за допомогою якої надається оцінка певним життєвим обставинам, що мають юридичне значення, тобто зумовлюють уведення в дію правових норм, наслідком чого є виникнення, зміна або припинення правовідносин; регулятивна, яка безпосередньо впливає на поведінку людини та суспільні відносини через наявні правові знання, оціночні значення, почуття, мотиви й установки (Волинка, 2003). Отже, сукупність функцій правосвідомості повноцінно розкривають її значення та місце в суспільстві і державі. Крім того, правосвідомість має свою структуру, що відображає її основні змістовні складові, які забезпечують її існування. До них можна віднести правову психологію (розуміння наявності правових норм), правову ідеологію (розуміння необхідності дотримання правових норм), правову поведінку (фактичне втілення в життя правових приписів). У разі відсутності в особи однієї зі складових правосвідомості можна говорити про її відсутність взагалі. Відсутність правової психології означає нерозуміння наявності чинних

правових норм, відсутність правової ідеології вказує на нерозуміння необхідності дотримання правових норм, а відсутність правової поведінки може бути притаманна лише неадекватним особам через вік або стан здоров'я. Як приклад візьмемо відсутність правової поведінки, тобто вчинення дій відповідно до приписів законодавства, тих шаблонних правил поведінки, які закріплені у правових нормах. Відсутність правової поведінки не призводить до існування позитивного юридичного факту, який зумовлює виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків осіб. Як наслідок, не будуть реалізовані права, свободи та законні інтереси особи, тобто позитивні правовідносини не відбудуться (Битяк та ін., 2007). З огляду на це можна стверджувати, що наявність належного рівня правосвідомості є запорукою повноцінного функціонування та розвитку права в суспільстві, а також виникнення позитивних (без наявності ознак порушення правових норм) правових наслідків. У разі неналежного рівня правосвідомості у членів суспільства кількість негативних правових наслідків, що проявляється в порушенні правових приписів, буде зростати, що призведе до погіршення умов правового розвитку держави та життя населення.

Проте виникають ситуації, коли правосвідомість начебто існує в суспільстві, але випадки порушення правових норм не є поодинокими. Існують фактори, що мають більший вплив на свідомість осіб при прийнятті рішення про вчинення того чи іншого діяння, ніж право, що зумовлює таку поведінку особи, яка суперечить правовим приписам та спричиняє настання негативних правових наслідків. Тому пропонуємо розглянути фактори впливу на свідомість особи, які спричиняють протиправну поведінку.

Цікавою та важливою є класифікація причин протиправної поведінки неповнолітніх, бо саме з підліткового віку формується бачення права та ставлення до нього. Вчені пропонують виокремити:

1) фактори, що формують особу молодого правопорушника (негативний вплив родини, оточення, медіа, прогалини шкільного та сімейного виховання тощо);

2) умови, які сприяють вчиненню правопорушень (недоліки організаційного характеру) особами з уже наявною антисоціальною орієнтацією вправно вчинити протиправні дії;

3) обставини, пов'язані з поведінкою жертв злочинів.

Формування особистості відбувається під впливом всієї сукупності відносин, у які вона

вступає з іншими особами. Свідомість особи не містить таких явищ, які б існували як первинні та не були результатом її життєдіяльності. Суспільне буття особи конкретизується відносинами, в які вона вступає з іншими людьми, особливостями її життя та діяльності (Джужа та ін., 2011). Отже, формування свідомості, яка зумовлює вчинення протиправної поведінки, відбувається насамперед під впливом зовнішніх факторів, а саме соціальних зв'язків.

Цікавою є характеристика мотивів учинення протиправних діянь. Мотивом є суб'єктивне відображення об'єктивної дійсності, в якій існує та функціонує особа. Мотив – це основний чинник, що зумовлює вчинення протиправного діяння та попередньо виникає в уяві суб'єкта вчинення правопорушення. Найчастіше протиправні діяння мають непоодинокий характер, а існують як система диференційних мотивів із певним складом. Натомість протиправне діяння може бути результатом втілення не лише одного, а кількох мотивів, що сформувалися у свідомості особи правопорушника. Найчастіше відповідні види мотивів притаманні молодим особам, які мають схильність до вчинення протиправного діяння. Аналізуючи сферу злочинів, що вчиняються неповнолітніми особами, найчастіше зустрічаються мотиви, які вони самі не можуть пояснити. Це прояв неповного усвідомлення себе, своїх дій, і звісно, мотивів, які спричинили такі дії, бо неповнолітні найчастіше перебувають під сильним впливом свого оточення. Можна виокремити такі види злочинів, як крадіжки, розбійні напади, а також заподіяння тяжких ушкоджень тощо. Найменший відсоток із загальної сукупності мотивів мають правопорушення, вчинені у стані сильного особистого конфлікту з оточенням. Цей мотив притаманний людям, схильним до помсти, озлоблення, і найчастіше такі види злочинів спрямовані проти конкретної особи. Крім того, виокремлюють мотиви, які відображають жадібність, тяжіння до матеріальних благ, тобто корисливі. Корисливий мотив притаманний особам, що вчиняють крадіжки та розкрадання як самі, так і у групі осіб. Цікавим є дослідження щодо мотивів вчинення протиправного діяння неповнолітніми, якими є прагнення авторитету або наслідування інших осіб. Найчастіше згадані мотиви спричиняють учинення таких видів протиправних діянь, як хуліганство з групою інших осіб, грабежі, розбійні напади тощо. Слід звернути увагу на те, що серед молодих людей та неповнолітніх переважає не чітко виражений мотив. Найчастіше злочини без мотивації вчиняють молоді

особи, ніж неповнолітні (Кацавець, 2019). Отже, проведене дослідження знову підтверджує, що суспільний вплив є вагомою мотивацією до вчинення протиправного діяння. Саме вплив, який чиниться на не сформовану неповнолітню чи молоду особу відіграє значну роль у формуванні особистості дорослої людини. Тому позитивні чи негативні наслідки такого впливу залежать від того виду суспільства, яке його чинить. Однак це не є вирішальним чинником, бо протягом дорослого життя погляди особи можуть змінюватися, але саме потенційну можливість до вчинення чи невчинення протиправного діяння закладає та в подальшому може змінити те суспільство, в якому перебуває особа, і те інформаційне поле, яке впливає на неї. Важливість суспільного впливу на особу є доволі вагомою, зважаючи на те, що людина є соціальною істотою. Звички, поведінкові манери, погляди тощо формуються в людини під впливом осіб, які її оточують. Насамперед це батьки, сім'я, а також друзі та інші особи, з якими людина часто спілкується. Тому формування в особи потенційної правосвідомості передусім походить від цих осіб. На нашу думку, все ж таки сім'я відіграє провідну роль у формуванні правосвідомості людини. Особа переймає від членів своєї родини не лише звички, а й повагу до права, до його цінності (це також проявляється в повсякденних звичках, наприклад дотримання правил дорожнього руху) та рівень правосвідомості. Ще у віці від 3 до 4 років, коли діти починають розуміти значення своїх дій та приймати усвідомлені на їхньому рівні рішення, у них формуються певні бачення та переконання щодо манери поведінки. Правова поведінка не є винятком. Саме коли батьки навчають дитину першим правовим положенням правил дорожнього руху, зауважуючи, що не можна переходити на червоне світло світлофора, або говорять дитині про те, що не можна брати чужі речі без дозволу, визначаючи потенційно недоторканість права власності тощо, у дитини формуються основи правил правової поведінки. Звісно, коли дитина виросте, вона може змінитися та порушувати правила дорожнього руху, вчиняти крадіжки тощо, але це вже буде її свідомо прийняті рішення. На прийнятті цих рішень, а саме на процес їх зміни, впливає суспільство, зокрема близьке оточення, вчиняючи дії у правовому чи неправовому полі. Окрім того, не менш важливим є вплив інформаційного простору в державі. Саме через медіа держава формує відповідне суспільне бачення та здійснює вплив на погляди членів суспільства, тобто на свідомість

осіб. Не менш значним фактором, що також впливає на зміну свідомості особи, є природні інстинкти, наприклад інстинкт самозбереження чи продовження роду. Природні інстинкти іноді виступають значним важелем при прийнятті рішень щодо утримання від протиправного діяння.

Нами було проведено опитування восьми респондентів віком від 17 до 60 років. В опитуванні ставились питання про причини та мотиви вчинення ними правопорушень.

По-перше, питання щодо порушення правил користування регульованим пішохідним переходом. Більшість осіб не переходять пішохідний перехід на червоне світло світлофора з мотивів самозбереження, тобто вони мають страх втратити життя, якщо трапиться дорожньо-транспортна пригода в разі порушення правил дорожнього руху. Отже, одним із факторів, який стримував більшість осіб від учинення цього виду правопорушення, є фактор самозбереження, а не фактор потенційної можливості бути притягненим до юридичної відповідальності.

По-друге, питання щодо порушення комендантської години, запровадженої під час дії правового режиму воєнного стану. Мотивом вчинення цього правопорушення є відсутність достатньої інформації в медіа про сувору відповідальність (в аспекті обмежень прав та свобод особи), яка б переконала їх утриматись від таких дій. Наслідком цього стало нехтування потенційною юридичною відповідальністю (потрібно зауважити, що на момент проведення опитування та написання цієї статті в Україні на законодавчому рівні ще не була регламентована відповідальність за порушення комендантської години), в настанні якої особи були впевнені. У більшості випадків особа вчиняла вказаний вид правопорушення, маючи переконання в настанні юридичної відповідальності, проте не утрималась від цього на підставі власного досвіду несистематичної реалізації правових норм або інформації, отриманої у медіа, про приклади вчинення інших видів правопорушень. Деякі з респондентів перебували під впливом інших осіб, які також вчиняли подібне правопорушення, але відсутність реальних фактів настання юридичної відповідальності є першочерговою причиною вчинення правопорушень.

Отже, аналізуючи мотиви вчинення чи невчинення правопорушення, можна зробити висновок, що єдиною підставою стримування чи нестримування від порушення правових норм є реальність настання правових наслідків за вчиненні діяння. У першому випадку

особи були переконані в реальності виникнення дорожньо-транспортної пригоди в разі порушення правових норм і, як наслідок, загрози життю. У другому випадку особи хоча й усвідомлювали потенційну заборону порушення правил поведінки, настання відповідних юридичних наслідків, але через відсутність переконаності в реальності їх настання, що стало ключовим важелем у прийнятті рішення, вчиняли правопорушення. Найчастіше джерелом, що має вплив на переконаність у настанні чи ненастанні наслідків за порушення правових норм, виступали медіа. Звісно, переважна більшість людей отримує інформацію з медіа, а також від інших осіб, які отримують її так само. Тому переконання в дотриманні чи недотриманні правових норм через факти застосування чи незастосування або вибіркового застосування заходів правового впливу до осіб значно впливають на правосвідомість кожної особи та суспільства. Отже, це формує відповідну поведінку в членів суспільства.

Крім того, досліджуючи доктринальне бачення питання витоків, що зумовлюють вчинення девіантної поведінки, яке суперечить загальноновизнаним правилам у суспільстві, а саме вчинення діянь, які заборонені державою та забезпечені можливістю застосування заходів владного примусу, що за своїм характером та видом мають обмежувальні ознаки щодо суб'єкта правопорушення, можна виокремити такі погляди. З точки зору кримінологічного бачення причин та умов, які зумовлюють виникнення злочинної ситуації, підстава зазвичай містить два взаємопов'язані аспекти: антигромадську установку особи та конкретну життєву ситуацію, яка виникає до факту вчинення злочину (Джуза та ін., 2001). Існують ситуації, коли виникає відчуття безнадійності, соціальних заздрощів та озлобленості через важке матеріальне становище. У разі прийняття та використання їх соціумом ці обставини формують причини злочинів (крадіжок, хуліганства тощо), негативний вплив близького оточення (побутового, навчального, виробничого як однолітків, так і дорослих), мотивацію з боку дорослих злочинців. Часто така ситуація має зв'язок із попереднім втягненням у пияцтво, азартні ігри, інші форми дозлочинної, антигромадської поведінки в поєднанні із пропагандою переваг життя злочинців (Андріїв, 2002). Однак, як зазначають дослідники, неповнолітнім особам притаманне прагнення до самоствердження, жага бути головним у групі, що в поєднанні зі значно лімітованими можливостями може мати специфічний прояв

при вчиненні певних видів правопорушень. Наприклад, у разі вчинення злочинів, пов'язаних із посяганням на життя особи, часто неповнолітні виявляють безглузду жорстокість, нанесення потерпілому багатьох тілесних ушкоджень (Подільник, 2004). Сьогодні неповнолітні живуть в інформаційному суспільстві, де кожен продукт медіа в певному розумінні є стилем життя або відображенням певних цінностей, що впливають на їхній вибір. Але психіка підлітків не є підготовленою до такого інформаційного впливу, а без відповідного захисту вона стає уразливою (Варивода, 2016). Найчастіше злочинна (девіантна) поведінка виникає серед неповнолітніх через вплив відеокультури, яка запроваджує цінності та моделі поведінки, дозволені або недозволені суспільством. Так реалізується взаємовплив структури відеокультури та основних цінностей підліткового середовища (Бурдін, 2004). Отже, це ще раз підтверджує значну роль впливу інформаційного середовища на формування свідомості особи, а саме правосвідомості.

Цікавим є погляд науковців на співвідношення девіантної поведінки осіб залежно від їхньої належності до певного соціального класу. Найчастіше можна зустріти теорію, що особи, які належать до менш заможного соціального класу, більш схильні до протиправної поведінки. Проте існують інші погляди. Взаємозв'язок між соціальним класом і чотирма показниками девіантності досліджувався в контексті шкіл, де переважають учні вищого, середнього та робітничого класів. Гіпотеза про те, що між соціальним класом і рівнем девіантної поведінки існують значущі зворотні зв'язки в школах, де навчаються учні з робітничого класу, але не з вищого або середнього класу, не була підтверджена. Не було знайдено значної доказової підтримки твердження про те, що особи, які належать до робітничого класу, мають більшу схильність до девіантної поведінки. Крім того, коли навіть були контекстуалізовані зв'язки між соціальним класом та девіантною поведінкою (злочинною), не вдалося виявити істотного зворотного зв'язку, який підтверджує висновок про те, що соціальний клас не є важливим індикатором девіантності (Krohn et al., 1980).

Крім того, деякі науковці пов'язують девіантну поведінку з рівнем тестостерону в чоловіків. Так, було проведено експеримент щодо впливу тестостерону на протиправну поведінку дорослих осіб чоловічої статі. За його результатами було визначено, що існує сильний зв'язок між рівнем тестостерону та девіантною поведінкою. Причому цей зв'язок

значною мірою опосередкований впливом тестостерону на соціальну інтеграцію і на попередню участь у підлітковій злочинності. Крім того, рівень тестостерону значно полегшує зв'язок між соціальною інтеграцією та протиправною поведінкою серед дорослих. Стримуючий вплив соціальної інтеграції менш необхідний для чоловіків із нижчим рівнем тестостерону. Отже, тестостерон є одним із факторів, що сприяє виникненню латентної схильності до девіантної поведінки, а вплив тестостерону на девіантність у дорослому віці тісно пов'язаний із соціальними факторами (Booth, Osgood, 1993).

Також не менш цікавою є думка про те, що протиправна поведінка в ранньому віці передувє протиправним діям у дорослому віці, тобто схильність до девіантної поведінки зумовлюється відхиленнями від загальноприйнятих у суспільстві правил ще в ранньому віці. Теорія латентних рис і теорія життєвого шляху дають протилежні інтерпретації загальновизнаного висновку про те, що дитяча антисоціальна поведінка часто передувє проблемам поведінки в підлітковому віці та злочинам у дорослому віці. Для перевірки гіпотез, що впливають із цих двох теоретичних підходів, були використані дані 179 хлопчиків та їхніх батьків. Отримані дані значною мірою підтвердили теорію життєвого шляху, тобто важливими є ті звички, яких особа набула. У пізньому дитинстві причиною поведінки, яка суперечить нормам, є зниження рівня батьківського піклування, а також посилення зв'язку з девіантними однолітками (Simons et al., 1998).

Існують дослідження науковців, які засвідчують вплив суспільства на поведінку особи, а саме на прийняття нею відповідного рішення. Причинами такого впливу є досвід відповідних санкцій, неформальних витрат і винагород (McGloin, Thomas, 2016).

На виникнення девіантної поведінки впливає не лише інформаційний простір, а й оточення особи та місце, де вона перебуває. Так, значна кількість випадків девіантної поведінки може спостерігатися в певних районах, навіть попри зміну сутнісного та кількісного складу населення в них. Цей факт підтверджує актуальність столітніх досліджень екологічної злочинності з точки зору їх походження (Stark, 1987).

ВИСНОВКИ. Отже, проаналізувавши причини виникнення девіантної поведінки за наявності певного рівня правосвідомості в су-

спільстві, можемо зробити певні висновки щодо предмета нашого дослідження. Проведене дослідження зумовлено актуальністю порушеного питання. На основі вивчення поглядів багатьох учених було зроблено висновок про те, що поняття «девіантна поведінка» є багатограним. Девіантна поведінка – це будь-яке відхилення від встановлених у суспільстві норм поведінки, незалежно від їх регламентації державою, форми прояву тощо. Її можна визначити як поведінку, що порушує встановлені легітимізовані та/або легалізовані правила поведінки, які існують та діють у суспільстві, не відповідає та суперечить їм.

Крім того, комплексно досліджено питання правосвідомості як додаткового елементу, що впливає на свідомість людей та виступає фактором стримання при девіантній поведінці. Проте правосвідомість не завжди переважає при прийнятті рішення щодо вчинення певного діяння. Правосвідомість є однією з форм суспільної свідомості особи, групи осіб, суспільства, яка передбачає сукупність ідей, поглядів, переконань щодо чинного та бажаного права.

З урахуванням основних елементів було здійснено комплексне дослідження питання щодо мотивів девіантної (злочинної) поведінки. Звернено увагу саме на девіантну поведінку неповнолітніх, бо саме з раннього віку формується ставлення особи до права. Крім того, неповнолітні є найбільш вразливою категорією осіб, вплив на яких може спричинити протиправну поведінку. Одними з причин, що зумовлюють протиправну (девіантну) поведінку, є вплив соціуму на особу, інформаційний вплив на неї. Так, на неповнолітню особу більше впливають батьки та друзі, а на осіб старшого віку – сім'я, колеги. Беручи до уваги манеру поведінки, бачення та досвід свого оточення щодо функціонування права, людина формує власну правосвідомість. Поряд із впливом соціуму не менш важливим є й вплив державної інформаційної політики. Саме на підставі отриманої з медіа інформації члени соціуму формують своє ставлення до наявних у державі правових явищ та права. Якщо в медіа переважає інформація про неналежне функціонування права, то довіра до нього та правових цінностей знижуватиметься, а отже, знижуватиметься рівень правосвідомості громадян, наслідком чого стане девіантна поведінка.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андріїв І. К. Причини злочинності неповнолітніх у світлі кримінологічних теорій. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2002. Вип. 37. С. 467–475.

2. Бачинін В. А. Морально-правова філософія. Харків : Фоліо, 2000. 206 с.
3. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. Київ : Атіка, 2004. 240 с.
4. Варивода К. С. Інформаційна безпека підлітків в Інтернет мережі. *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 365–368.
5. Волинка К. Г. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
6. Говорун Т. В., Кікінеджи О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 250 с.
7. Гупаловська В. Адикція як форма залежної поведінки: проблема визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. 2012. № 4. С. 6–10.
8. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість і правова культура як об'єкти філософсько-правового дискурсу : монографія. Харків : Право, 2009. 255 с.
9. Кацавець Р. С. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 112 с.
10. Ківенко Н. В., Лановенко І. І., Мельник П. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма. Ірпінь : Акад. держ. податкової служби України, 2002. 240 с.
11. Курс кримінології. Загальна частина : підручник / О. М. Джу́жа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
12. Папуча М. В. Психологія ранньої юності : навч.-метод. посіб. Ніжин : НДПУ, 2001. 174 с.
13. Подільник О. М. Особливості злочинності неповнолітніх жінок. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2004. Вип. 8. С. 124–126.
14. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, О. В. Петришин та ін. Харків : Право, 2007. 137 с.
15. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ : Атіка, 2011. 720 с.
16. Сафін О. Д., Байда С. П. Психологія девіантної поведінки особистості : навч. посіб. Умань : Візаві, 2021. 202 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
18. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
19. Booth A., Osgood D. W. The influence of testosterone on deviance in adulthood: assessing and explaining the relationship. *Criminology*. 1993. Vol. 31, Iss. 1. Pp. 93–117. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1993.tb01123.x>.
20. Glueck S., Glueck E. Physique and delinquency. New York : Harper, 1956. 339 p.
21. Hill J. P. Understanding early adolescence: A framework. New York : Center for Early Adolescence, 1980. 60 p.
22. Krohn M. D., Akers R. L., Radosevich M. J., Lanza-Kaduce L. Social status and deviance. *Criminology*. 1980. Vol. 18, Iss. 3. Pp. 303–318. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1980.tb01367.x>.
23. McGloin J. M., Thomas K. Incentives for collective deviance: group size and changer in perceived risk, cost, and reward. *Criminology*. 2016. Vol. 54, Iss. 3. Pp. 459–486. DOI: <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12111>.
24. Simons R. L., Johnson C., Conger R. D., Elder G. A Test of latent trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. *Criminology*. 1998. Vol. 36, Iss. 2. Pp. 217–244. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01247.x>.
25. Stark R. Deviant places: a theory of ecology of crime. *Criminology*. 1987. Vol. 25, Iss. 4. Pp. 893–910. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00824.x>.

Надійшла до редакції: 20.05.2024

Прийнята до опублікування: 29.08.2024

REFERENCES

1. Andriiv, I. K. (2002). Causes of juvenile delinquency in the light of criminological theories. *Bulletin of Lviv University*, 37, 467–475.
2. Bachynin, V. A. (2000). *Moral and legal philosophy*. Folio.
3. Booth, A., & Osgood, D. W. (1993). The influence of testosterone on deviance in adulthood: assessing and explaining the relationship. *Criminology*, 31(1), 93–117. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1993.tb01123.x>.
4. Burdin, V. M. (2004). *Peculiarities of criminal responsibility of minors in Ukraine*. Atika.
5. Bytiak, Yu. P., Yakoviuk, I. V., Petryshyn O. V. et al. (2007). *Legal culture in the conditions of the formation of civil society*. Right.
6. Dzhuzha, O. M., Mykhailenko, P. P., Kulyk, O. H. et al. (2001). *Criminology course. General part* (O. M. Dzhuzha, Ed.). Yurinkom Inter.

7. Dzhuzha, O. M., Vasylevych, V. V., Hida, O. F. et al. (2011). *Crime prevention* (O. M. Dzhuzha, Ed.). Atika.
8. Glueck, S., & Glueck, E. (1956). *Physique and delinquency*. Harper.
9. Hill, J. P. (1980). *Understanding early adolescence: A framework*. Center for Early Adolescence.
10. Hovorun, T. V., & Kikinedzhi, O. M. (2004). *Gender psychology*. Academy.
11. Hupalovska, V. (2012). Addiction as a form of dependent behavior: the problem of definition. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University. Psychology. Pedagogy. Social Work*, 4, 6–10.
12. Kalynovskiy, Yu. Yu. (2009). *Legal awareness and legal culture as objects of philosophical and legal discourse*. Right.
13. Katsavets, R. S. (2019). *Age psychology*. Alerta.
14. Kivenko, N. V., Lanovenko, I. I., & Melnyk, P. V. (2002). *Deviant behavior: a modern paradigm*. Academy of the State Tax Service of Ukraine.
15. Krohn, M. D., Akers, R. L., Radosevich, M. J., & Lanza-Kaduce, L. (1980). Social status and deviance. *Criminology*, 18(3), 303–318. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1980.tb01367.x>.
16. McGloin, J. M., & Thomas, K. (2016). Incentives for collective deviance: group size and change in perceived risk, cost, and reward. *Criminology*, 54(3), 459–486. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12111>.
17. Papucha, M. V. (2001). *Psychology of early youth*. NDPU.
18. Podilnyk, O. M. (2004). Peculiarities of criminality of juvenile women. *Issues of Crime Prevention*, 8, 124–126.
19. Safin, O. D., & Baida, S. P. (2021). *Psychology of deviant behavior of the individual*. Visavi.
20. Simons, R. L., Johnson, C., Conger, R. D., & Elder, G. (1998). A Test of latent trait versus lifecourse perspectives on the stability of adolescent antisocial behavior. *Criminology*, 36(2), 217–244. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1998.tb01247.x>.
21. Skakun, O. F. (2001). *Theory of the state and law*. Konsum.
22. Stark, R. (1987). Deviant places: a theory of ecology of crime. *Criminology*, 25(4), 893–910. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1987.tb00824.x>.
23. Stepanov, O. M. (2006). *Psychological encyclopedia*. Akademydav.
24. Varyvoda, K. S. (2016). Information security of teenagers in the Internet network. *Young Scientist*, 3, 365–368.
25. Volynka, K. H. (2003). *General theory of the state and law*. MAUP.

Received the editorial office: 20 May 2024

Accepted for publication: 29 August 2024

STANISLAV GENNADIHOVYCH PEVKO,

*Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law", Associate Professor,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Department of Fundamental and Legal Disciplines;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1488-9715>,
e-mail: stanislav.advocate@gmail.com*

FACTORS OF THE DEVIANT BEHAVIOUR IN A LEGAL CONSCIOUS SOCIETY

The article examines the ontology of factors that determine the emergence and development of deviant behaviour. Given the diversity of the concept of deviance, this social phenomenon is comprehensively studied. Based on the results of the study, an ontology of this phenomenon has been developed. Deviant behaviour is a type of social behaviour contrary to the established rules that exist in society. It is unacceptable for society and the State, violates their interests, norms of morality, ethics, law, etc. The author considers deviant behaviour in the context of unlawfulness of an act, i.e. in the context of legal norms violation existing in society and the State. Another component of the issue under study is legal consciousness, which plays an important role, since it is a factor of deterrence from unlawfulness. The opinions of the scholars are analysed, and a conclusion is made regarding the definition of the concept of "legal consciousness". Legal consciousness is a form of social consciousness which consists in the ability of a person to understand the existence of legal norms, the need for their observance and implementation. The level of legal awareness determines the potential for a person to commit unlawful behaviour. Therefore, it is necessary to maintain an appropriate level of legal awareness in society in order to reduce the number of cases of unlawful behaviour. This raises the question of identifying the factors that influence the emergence of deviant behaviour. Given that a person is a social being who interacts with other people, one of the factors influencing him or her is the social environment in which he or she lives (family, friends, colleagues, etc.). In addition, human consciousness is influenced by the information field, i.e. the media. Thus, society and the state's

information policy are among the main factors influencing people. Human behaviour is formed depending on the information that influences it, and such information is formed on the basis of the effectiveness of compliance with the law by the authorities and their authority in society.

Key words: *deviant behaviour, legal consciousness, unlawful behaviour, society, state.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Певко С. Г. Чинники девіантної поведінки правосвідомого суспільства. *Право і безпека*. 2024. № 3 (94). С. 85–96 DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.08>.

Citation (APA): Pevko, S. G. (2024). Factors of the deviant behaviour in a legal conscious society. *Law and Safety*, 3(94), 85–96. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.08>.